BUXORO – SIVILIZATSIYALAR KESISHUVI: TARIXIY DIPLOMATIYA PARADIGMALARI VA ZAMONAVIY DARSLAR

Rajabova Ruxshona Ibrohim qizi

Buxoro Xalqaro Universiteti, Tarix yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada Buxoro shahrining tarixiy diplomatiya markazi sifatidagi evolyutsiyasi va uning Markaziy Osiyo hamda jahon sivilizatsiyalari o‘rtasidagi muhim ko‘prik vazifasini o‘tagani tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi Buyuk Ipak yo‘li tizimidagi strategik joylashuvidan kelib chiqqan holda, Buxoroning diplomatik vositalarini — xususan, yumshoq kuch (soft power), elchilik an'analari, iqtisodiy pragmatizm va madaniy bag‘rikenglik siyosatini zamonaviy xalqaro munosabatlar kontekstida o‘rganishdir.

Kalit so‘zlar: tarixiy diplomatiya, Buxoro, Ipak yo‘li, madaniy diplomatiya, xalqaro munosabatlar, bag‘rikenglik modeli, yumshoq kuch.

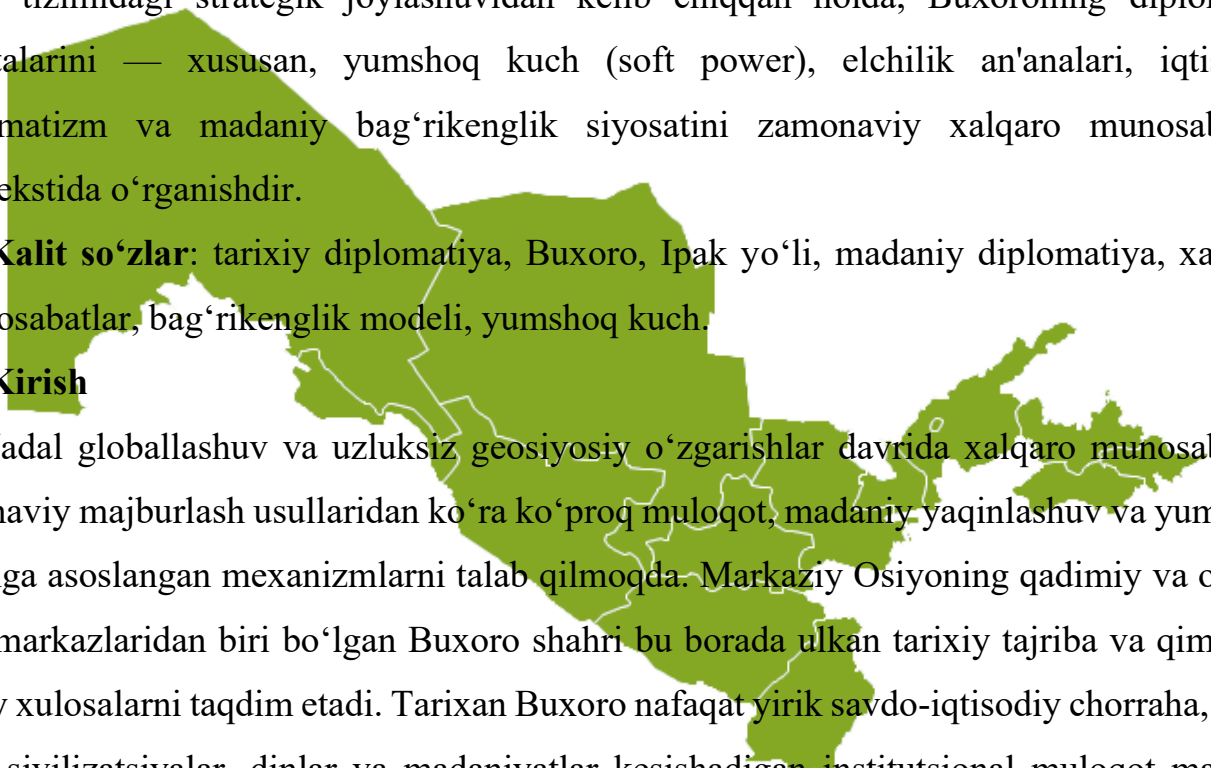

Kirish

Jadal globallashuv va uzluksiz geosiyosiy o‘zgarishlar davrida xalqaro munosabatlar an'anaviy majburlash usullaridan ko‘ra ko‘proq muloqot, madaniy yaqinlashuv va yumshoq kuchga asoslangan mexanizmlarni talab qilmoqda. Markaziy Osiyoning qadimiy va o‘ziga xos markazlaridan biri bo‘lgan Buxoro shahri bu borada ulkan tarixiy tajriba va qimmatli ilmiy xulosalarni taqdim etadi. Tarixan Buxoro nafaqat yirik savdo-iqtisodiy chorraha, balki turli sivilizatsiyalar, dinlar va madaniyatlar kesishadigan institutsional muloqot markazi bo‘lib xizmat qilgan.

Metodologiya

Ilmiy jihatdan asoslangan va puxta natijalarga erishish uchun ushbu tadqiqotda tarixiy-tizimli, qiyosiy-tarixiy, mantiqiy tahlil va retrospektiv yondashuvlardan foydalanildi. IX–X asrlar (Somoniylar davri) va XVI–XVIII asrlar (Shayboniylar va Ashtarxoniylar sulolalari)ga oid diplomatik yozishmalar, rasmiy hujjatlar hamda tarixiy solnomalar atroflicha o‘rganib chiqildi. Metodologiyaning nazariy asosi R. Foltsning Ipak yo‘lini diniy va madaniy globalizatsiya markazi sifatida talqin qiluvchi konsepsiyasiga tayanadi [2]. Ushbu paradigmaga ko‘ra, mintaqalararo aloqalar faqat moddiy tovarlar ayirboshlash bilan

cheklanmagan; aksincha, ular g‘oyalar, diniy e'tiqodlar va diplomatik modellarning tarqalishida muhim katalizator vazifasini bajargan. Bu yondashuv Buxoroning tarixiy diplomatiyadagi o‘rnini zamonaviy siyosatshunoslik va xalqaro munosabatlar nazariyalari, xususan, konstruktivizm va yumshoq kuch konsepsiyalari bilan qiyosiy baholash imkonini beradi.

Natijalar va tahlil: Buxoro diplomatiyasining asosiy vositalari

Tarixiy manbalar va ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish Buxoroning tashqi siyosiy faoliyatini belgilagan uchta asosiy ustunni yuzaga chiqardi:

Diplomatik neytralitet va vositachilik: Buxoro hukmdorlari harbiy kuchga tayanishdan ko‘ra, o‘zlarining geografik va siyosiy mavqeidan — ayniqsa atrofidagi yirik imperiyalar o‘rtasidagi ziddiyatlarda — foydalanib, diplomatik vositachilik va neytralitet siyosatini yuritishgan va shaharni mintaqaviy muzokaralarning asosiy maydoniga aylantirishgan [3]. Iqtisodiy diplomatiya va karvonsaroylar tarmog‘i: Shahar ichida va uning atrofida joylashgan karvonsaroylar oddiy savdo nuqtalari bo‘lib qolmagan. Ular savdogarlar, sayyohlar va chet el elchilari muhim siyosiy-iqtisodiy ma'lumotlarni almashadigan geosiyosiy va axborot markazlari vazifasini bajargan.

Madaniy bag‘rikenglik va gumanitar diplomatiya: Buxoroda turli millat va din vakillarining o‘z urf-odat va e'tiqodlarini erkin amalga oshirib yashashi xorijiy elchilik delegatsiyalari uchun xavfsiz hamda qulay muhit yaratgan. Bu tarixiy model zamonaviy gumanitar diplomatiya va madaniy inklyuzivlikning bevosita o‘tmishdagi ildizidir [4].

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Buxoroning tarixiy diplomatik tajribasi o‘tmishdagi eskirgan yodgorlik emas, balki zamonaviy mintaqaviy va xalqaro hamkorlik uchun o‘ta dinamik hamda amaliy vositadir. Buxoro an'analarida mujassam bo‘lgan bag‘rikenglik, o‘zaro manfaatdorlik va madaniy muloqot tamoyillari zamonaviy diplomatiyaning asosiy talablariga to‘la mos keladi. Ushbu qadimiy merosni o‘rganish va uni amaldagi xalqaro amaliyotga tatbiq etish O‘zbekistonning global maydondagi nufuzi hamda yumshoq kuch salohiyatini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati

1.Narshakhi, Abu Bakr. (1993). History of Bukhara. Tashkent: Meros Publishing.

2. Foltz, R. (2010). Religions of the Silk Road: Premodern Patterns of Globalization. Palgrave Macmillan.

3.Vileikis, O. (2023). A Strategy Using Heritage Documentation for Managing Change of the Historic Centre of Bukhara. ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, X-M-1-2023, 269-273. https://doi.org/10.5194/isprs-annals-X-M-1-2023-269-2023

4. Ochilov, U. (2025). From Sacred City to Managed Heritage: Cultural Continuity and Social Transformation in Bukhara, Uzbekistan. Journal of Central Asian Studies and Culture, 10(3), 88-101. https://doi.org/10.64753/jcasc.v10i3.2395

